

Miacsemeristennyila vót ez?!

György Attila: *Bestiarum Siculorum*

Kolozsvár, 2013, Sétatér Könyvek

A bestiárium középkori műfaj: mesés állatokat vagy ismert állatok allegorikus sajtárságait mutatja be. György Attila könyve székely állatokat ismertet, ezen állatok többsége maga az ember különböző alakváltozatban, máskor hiedelemlényekkel találkozunk, de egy-két valós állat is szerepel.

Majdnem mindenik írás azzal a felütéssel kezdődik, hogy „ne tudd meg, mi az”. Ez megelőlegezi a misztikus, játékosan hátborzongató hangulatot. A bemutatott lények többségére az a megállapítás érvényes, hogy: „na, olyan állat nincs es”. A stílus kimódolt, az állatok a klasszikus bestiáriumok manírjában hangzatos latin nyelvű rendszertani névvel szerepelnek a címben, például *Mugio terribilis ghymesensis*, és mindannyian a „Transzilvállatok” sorozat részeként vannak bemutatva. (A cím és alcím között ekképpen apró disszonancia, „eltolódás” található, hisz míg az előbbi székely állatokról beszél, utóbbi erdélyiekről. De, mint tudjuk, Székelyföld része Erdélynek: volt is bajunk ebből elég.)

Az írások játékosak, humorosak, olykor gúnyos-ironikusak, odamondogatósak, megfricskázósak. Például: „A rézf@szú bagoly amúgy filozokat eszik vacsorára, és néprajzosokat bőfög vissza csinos bagolyköpetek formájában, amelyet később irodalomkritikusok kóstolgatnak fintonogva [...], az egésznek csupán annyi a haszna, hogy a rézf@szú bagoly ilyenkor röhög, de nagyon, a karmába.” Igen, a rézf@szú bagoly itt f@szra veszi a filozokat, mert valahogy sikk velük élcelődni. Na, de lépünk tovább! Amint erre a felvezetőben is utaltam, mitikus lényekről van szó, többségük a székely (gyermek)folklorban lelhető fel,

kisebb részük az újabb kori kocsmafolklorban. Például az edzett görény: „annyira edzett, hogy némely tudós fejében már az is megfordult, hogy tulajdonképpen chucknorriensisnek kellene nevezni”. György Attilának nagyon fekszik ez a hőttkomo-lyan vett hülyéskedés, a leírások úgy keltenek humoros hatást, hogy a precizitás, szakszerűség látszatát mímelik. Korábbi könyveiből is egyértelműen az derül ki, hogy György Attilának az értekező próza a legfőbb erőssége, nos, itt megmutatja, hogy az értekező próza igazán szórakoztató is tud lenni, ha az esztétikai minőségeket megkeverjük, ha alantas témát fenéges nyelvi köntösbe öltöztetünk, ha ironizálunk, netán némi cinizmust is megengedünk magunknak: „A Magyar Néprajzi Akadémia háromszázhuszonhárom éves vita után eldöntötte: a Rézfánfüttyörgő a Rézfánfüttyülő távoli, székely unokatestvére.” György Attila vérbeli biológushoz, illetve antropológushoz híven bemutatja ezen állatok élőhelyét, jellemzi testfelépítését, társas viselkedését, szaporodását. Az említett Rézfánfüttyörgőről például a következőképpen: „többnyire székely kocsmákban tartózkodik, ahol körülbelül a harmadik vodka-sör házasítás után szokott megjelenni, [...] csemerkedik, duhajkodik, zelegorkodik, és sok minden olyant csinál, amit a nemszékely nem ért, de utána ezt nagyon bánja.”

Nem kell azt gondolni, hogy György Attila úgy mutatja be ezeket a lényeket, mint holmi relikviákat, mint régi, letűnt korok megmosolyogni való hiedelemlényeit, nem, állítása szerint jelen világunkat is belakják. A rézf@szú bagolyról például nem kevesebbet állít, mint: „újabbban, meg

nem erősített hírek szerint a Facebookon is fel-felbukkan.”

E lények sorába bekerül a jegesmedve is. Elsőre nem igazán értjük, miért, de aztán a szerző képbe helyez: „A jegesmedve minden rendes erdélyi magyar ember agyának otthonos lakója, s az vesse rám az első hógolyót, aki soha nem mondta még, hogy b@ssza meg a jegesmedve.”

Több szöveg is foglalkozik a részeg ember különböző alakváltozataival, melyből azt az evidens következtetést vonhatja le a következtetések levonására hajló kritikus (a Rézfánfütyörgőjét a kritikusának!), hogy a részeg a legnagyobb állat. Szóval: van itt szeszmacska, albán számár, partianimál, nádi bika és csak úgy egyszerűen: részeges disznyó. Mielőtt abba az illúzióba ringatnánk magunkat, hogy ezek végeredményben egy és ugyanazok, lássuk, mit mond a szerző! Lényegi különbségeket tár fel, nem kétséges: „A részeges disznyó közeli rokonságban áll a szeszmacskával. Óriási különbség, hogy míg a szeszmacska bizonyos stílussal bíró ragadozó alkoholfogyasztó, a részeges disznyó teljesen demokratikus állat: mindent megiszik. A részeges disznyó többnyire normális ember, aki a napi tíz óra munka után egy órán belül matrészegre issza magát a helyi becsületsüllyesztőben, hazafele menet bekopog a szomszédhoz, ott is iszik valamit, majd hazamegy, rőfög valamit a családnak, aztán lefekszik és horkol.” Ebből az is következik, hogy a részeges disznyó egészen más állatfaj, mint az albánszámár. Mert az: „beb@szik, mint az albánszámár, de másnap mégis munkába áll [...], alapvetően munkás fajta.”

Ami a nádi bikát illeti, a nádit nem igazán értjük, de miért is kellene mindent érteni a kritikusnak? A többi klappol. Nádi bika: „Székelyföldön leggyakrabban a kocsmái záróra után, azaz hajnaltájában hallható, olyankor rendszerint csordában vonul hazafelé, bár a magányos nádi bika sem ritka, és leginkább az áááááááágyúúúúúúgolyó refrénű nótát üvölti torkaszakadtából.”

Nyilván, a szeszmacska ehhez képest kultúrlény: „erősen antropoid, azaz emberszabású lény, felületes szemlézés esetén könnyen összetéveszthető a siculus siculus sapiensszel. Természetes élőhelye a belső-Székelyföld, de előfordul Erdélyszerte, sőt, hiteles beszámolók szerint már Budapesten is felbukkant, ott azonban hajléktalannak álcázta magát.”

Így bizony, veszettül humorizál György Attila, de közben súlyos igazságokról beszél, ha nem egyéb, kemény társadalomkritika ez, amit itt poénba gyúrva elsütöget.

Ezen az allegorikus „madárnyelven” (vagy virágnyelven?) a legkényesebb témákról is megmondhatja a véleményét, a nagyorrú bolha kapcsán például a Kárpát-medencei együttélés apró örömeiről beszél: „Lehet akármicsoda, lényeg az, hogy hívatlan vendég, otthon az asztalnál vagy a Kárpát-medencében, egyszer csak ott terem, s mindenbe beleüti az orrát. Ezért nagyorrú. Bolha meg azért, mert ha megtűröd, egy idő után kiszívja a véred...” De a fába szorult féreg apropóján fakitermelő politikusunknak is „jól odadörgöl”, az olvasó pedig vidul, hogy bizony megérdemelte: „amíg van fa, ahová beszoruljon, addig erdő is van, s isten druzsbájának (latinul: Attilius Rufuslacus) mégsem sikerült megváltania akarata ellenére bennünket.”

Karaktereket, embertípusokat mutat be és jellemez néhány jól eltalált jelzővel György Attila, máskor meg az ember mítoszteremtő hajlamát írja le, úgy összegez megfigyeléseket, társadalmi-szociális tudást, hogy közben végig megmarad az összekacsintós, derülős vonalvezetés, a szórakoztatás. A nyelvezet szókimondó, olykor vulgárisba hajló, de – uram, bocsá! – más nem is lehetne: a témához csak ez a vaskos székely népnyelv klappol.

A nőkről többször, több alakváltozatról értekezik. Az alapváltozat (a többi a variáns) a székely fehérnép: „ragadozó lévén, természetes zsákmányállatai a székely férfiak, de igen gyakran ejt el angolai egyetemistákat, kanadai milliomosokat és

jobboldali politikusokat is”. A lényeglátó ironia mentén néhány fontos jellemzőt elmond György Attila a székely nőről, a folytatás azonban már olcsóbb poén, bár a komikusan eufemizáló nyelvezet emeli a lerágott csont színvonalát: „Idősebb korára térfigyelő rendszerként, illetve kommunikációs csatornaként működik, ezeket más mulierekkel vállvetve a ház előtti kispad igénybevételével végzi.”

Beszél még a jégcsürkeréről, ami (vagy aki) inkább csík- és gyergyószéki specialitás: jégpályákon, hokimérkőzéseken fordul elő, de csak addig, amíg becserkészte a hokistát...

És aztán van itt még egy harmadik nőnemű egyed is, melynek neve vélhetően a románból lett magyarítva. A megnevezés több mint találó, a szerző komoly genealógiai levezetést is készít hozzá: A picipanka „egészen friss faj, amely a kétezres évek elején jelent meg [...], rendkívül fejlett emlői vannak, ez részben természetes kiválasztódás eredménye, de nagyobb részben a plasztikai sebészeket dicséri. [...] A picipanka egyfajta szimbiotikus parazita, amely gyakorlatilag nem létezhet üzletemberek, politikusok és sportolók nélkül.”

Közvetlenül eme nőnemű egyedek után szükséges megemlékeznünk a kötetben szereplő furcsa hímnemű lényről is, mely a szerző meggyőző érvelése szerint csupán virtuális: a székely mintaférj. „Kénytelenek vagyunk egy olyan állatfajta természetét taglalni, amelynek hiteles létezését senki nem bizonyította, de a székelység nőnemű egyedei között makacs hiedelem létezése.” Aztán, ezúttal kissé macsós, távolságtartó allúrral, némi lenéző gúnnyal a szerző a következőket mondja el még a székely mintaférjéről: „a homo sapiens sapiens egyik semidoctus (azaz félművelt), semiintellecticus (féllokos) és semievoluált (félíg fejlett) példánya”. György Attila túloz, felnagyít, határhelyzeteket mutat be, ez természetesen a humor egyik eszköze, és legtöbbször jókor, jó helyen alkalmazza, olykor azonban nem sikerül elkerülnie

a viccek kiszámítható sematizmusát (a késsen kapott, kocsmafolklórból kölcsönzött nagyotmondásokból kevesebb is elég lett volna).

Amint erre följebb utaltam, néhány valós állatról is esik szó a kötetben, de nagyon sajátos megvilágításban, népi (és György Attilás) bölcsességet tükrözve. Ilyen az IFET-ló és a székely szekérutánfutó. Az előbbi olyan ló, amelyet: „Élete vége felé [...] megvásárol [...] a Fakitermelő- és Szállító Vállalat, inentől IFET-ló a neve.” Utóbbi pedig olyan kutya, amely „felületes ránézésre erősen közeli rokona a canis domesticusnak, de ez nem így van. A székely szekérutánfutó élete 99,99 százalékában láncra verve él [...], ráadásul futnia kell egy szekér után, maximum kétméteres láncon.” Az, amit a folytatásban eme lényről a szerző mond, már-már esszébe illő kinyilatkozás (vagy annak paródiája?): „Olyan ő, mint Szent Bertalan éjszakája vagy Trianon, vagy a holocaust, vagy amikor elviszi a nemkívánatos gyermeket a részaszú bagoly. Értelme van: akkor is, ha nem tudjuk, miért.”

Van néhány „klasszikus” hiedelem, melyet a székely/magyar/gyimesi (gyermek)folklórból kölcsönzött György Attila, úgy mint a rekegő, a kecegányfióka, a kankós béka és a böbös (vagyis banka, vagyis bankus), ezek esetében túl sokat nem tudott hozzátenni ahhoz, amit a néphagyomány mond, de aztán jönnek az újak, és megnyugodva látjuk, hogy a mítosztermelés a XXI. században sem állt le: a már említett jegesmedve, amely az elegáns trágárság eszközüvé vált a székelyek nyelvén, az edzett görény, vagyis a túlélőbajnok, a torkos borz, az „okleveles szívómester, olyan yira, hogy referenciává vált e téren”.

És persze, a medve. A nemjátékos. Először úgy, valóságosan, aztán úgy is, mint: „a székely nemjátékos medve megtalálható este tizenegy után a helyi kocsmákban is, ilyenkor rendszerint kiszolgált jégkorongosnak vagy fehérgalléros maffiózónak álcázza magát [...], ugyanúgy hozzátartozik a székely világhéphez, mint

a szalonna és a szilvapálinka, a kaszálás és a forintárfolyam, csak valahogy otthonosabb, mert ez a mienk. Nem játszunk vele, ő játszik velünk.”

Egy-két állatról nem igazán értjük, miért került be a kötetbe, másokat pedig talán hiányolunk, de összességében tetszik György Attila állatkertje (ehhez Könczey Elemér szuggesztív rajzai is hozzájárulnak).

A kötet záró írásában a szerző újra feladja a leckét az irodalomkritikusoknak, vagyis inkább leszereli a műfaji besorolás problematikusossága miatti esetleges hőzöngést. A miacsemeristennyiláról beszél, mely mindenhol jelen van, mely alakváltozó, s amely „újabb megfigyelések szerint már az irodalom területére is bemerész-

kedett, legalábbis könnyen előfordulhat, hogy ezen Könyv elolvasása után a derék olvasó is megrökönyödötten világosodik majd meg: *miacsemeristennyila* vót ez?!” György Attila szellemes fricskával véd és hárit, irodalmi dimenzióba emelve incselkedő játékát. Az erőfitogtatás lehengerlő, így végtére is a kritikus csak annyit mondhat: mint ahogy egykoron a klasszikus bestiáriumok (a kalendáriumokkal együtt) a székely (erdélyi) családok alapolvasmányai voltak, úgy lehet György Attila bestiáriuma is (mely amúgy inkább paródia) közkedvelt műve a XXI. századi székely embernek, mert hát a lényeg nem változott: állatok akkoron is voltak, és most is vannak.

Zsidó Ferenc

Orosz János: Késes (tus, 1982)

ZSIDÓ FERENC (1976) Székelykeresztúron élő író, tanár, szerkesztő.